

Kapitel 7

Att ställa frågor

Detta kapitel är inriktat på olika faktorer som rör hur man ska ställa eller formulera de frågor som kommer till användning vid strukturerade intervjuer och enkäter av det slag som tagits upp i de två föregående kapitlen. Fokus ligger således här fortfarande på surveyundersökningar. I detta kapitel behandlas följande:

- Vad man ska ta hänsyn till vid valet av öppna eller slutna frågor.
- Vilka slags frågor som kan ställas vid enkäter och strukturerade intervjuer.
- De regler man bör följa vid utformningen av frågorna.
- En beskrivning av så kallade vinjettfrågor, som beskriver en situation eller ett scenario för respondenterna och ber dem reflektera över detta scenario.
- Vikten av att pröva frågorna i förväg (genom en pilotstudie).
- Möjligheten att använda frågor som ingått i tidigare undersökningar.

Inledning

För många utgör själva frågandet – hur man ska formulera sig då man ställer frågor till andra människor – den kanske största svårigheten i samband med användning av olika surveytekniker (till exempel strukturerade intervjuer och enkäter). Som jag har betonat i de två föregående kapitlen är det betydligt fler faktorer inblandade vid utformning och hantering av sådana forskningsverktyg än bara hur man på bästa sätt formulerar frågor. Men det sistnämnda är dock av stor vikt vid en surveyundersökning, och det är inte förvånande att denna aspekt har rönt stort intresse och att många praktiskt verksamma forskare är intresserade av detta.

Öppna eller slutna frågor?

En av de viktigaste frågeställningarna för många forskare är om de ska ställa sina frågor på ett öppet eller slutet sätt – en frågeställning som introducerades i kapitel 5. Om man ska ställa en fråga på ett öppet eller slutet sätt är något som blir aktuellt vid utformningen av såväl strukturerade intervjuer som enkäter.

På en öppen fråga kan respondenterna svara fritt, och på en sluten fråga presenteras de för ett antal fastställda svarsalternativ som de ska välja mellan. Alla frågor i temaruta 5.6, s. 134, är av ett slutet slag; detsamma gäller för Likertskalorna i temarutorna 3.3, s. 84, och 6.3, s. 152, även om det där handlar om ett speciellt slag av slutna frågor, Vilka är då de starka respektive svaga delarna med dessa två typer av frågor?

Öppna frågor

Öppna frågor innebär både för- och nackdelar för en surveyforskare, men de problem det innebär att bearbeta svar på öppna frågor gör att man oftare föredrar slutna frågor, något som kommer att framgå av det följande.

Fördelar

Även om surveyforskare vanligtvis föredrar att använda slutna frågor, rymmer öppna frågor vissa fördelar:

- Respondenterna kan svara med sina egna ord. De tvingas inte använda forskarens ordval, vilket är fallet vid slutna frågor.
- Öppna frågor lämnar utrymme för ovanliga eller oförutsedda svar eller reaktioner — svar som forskaren kanske inte hade kunnat föreställa sig vid utformningen av frågorna (och därmed ingår de inte i svarsalternativen).
- Frågorna leder inte in respondenternas tankar i någon viss riktning, och därigenom kan man få reda på respondenternas kunskapsnivå och hur de tolkar en fråga. Man kan också få information om hur viktiga olika frågor är för respondenterna.
- Öppna frågor passar bra för en utforskning av nya områden eller sådana teman som forskaren inte är insatt i.
- Öppna frågor är bra då man vill komma fram till ett antal fasta svarsalternativ (jag återkommer strax till detta).

Nackdelar

Öppna frågor rymmer emellertid också vissa potentiella problem för en surveyforskare:

- De är tidsödande för intervjuarna. Respondenterna pratar längre än om man valt en slutna fråga.
- Svaren måste kodas, och det tar tid. Man måste för varje öppen fråga läsa igenom alla svar och hitta olika teman i dem som kan utgöra grund för de koder man ska använda sig av. Därefter måste man gå igenom svaren på nytt, då de kodade svaren ska skrivas in i ett datorprogram. Det handlar generellt sett om samma process som vid en innehållsanalys – det kallas ibland för *kodning i efterhand* ("post-coding") för att skilja det från *kodning i förväg* ("pre-coding"), då forskaren i förväg utformar en kodningsmall (ofta är detta kodningsschema inkluderat i enkäten, se temaruta 7.3). Men förutom att kodning i efterhand tar lång tid, kan den ge upphov till skevheter genom att man kodar svaren på olika sätt och på sätt skapar ett mätfel (och en bristfällig validitet). Det är ett fel som rör bearbetningen av informationen (se figur 4.7, s. 120). Temarutorna 7.1 och 7.2 tar upp olika aspekter av kodningen av svaren på öppna frågor.
- Öppna frågor kräver mer av respondenterna. De kommer också att prata längre än efter en likartad slutna fråga (när det gäller enkäter, måste de skriva mer). Därför menar man ofta att öppna frågor är av begränsad användbarhet i samband med enkäter. På grund av den större insats som krävs från respondenternas sida, kan de avskräckas från uppgiften att behöva skriva långa svar, något som kan öka bortfallet.
- Det finns i samband med strukturerade intervjuer en risk för att intervjuarna ställer frågorna på olika sätt, inte registrerar svaren på samma sätt och att det är svårt att ordagrant skriva ner det som respondenterna säger. Den uppenbara lösningen på detta är att använda en bandspelare, men det är inte alltid genomförbart (till exempel då man gör intervjun i en bullrig miljö). Att transkribera eller skriva ut intervju svaren tar också mycket lång tid och ökar därmed kostnaderna för en surveyundersökning. Problemet med transkribering är något som kvalitativa forskare

7.1 Kodning av en öppen fråga

Kodning av en öppen fråga innebär vanligtvis att man flera gånger får läsa igenom utskriften av respondenternas svar och utifrån det formulera olika teman i svaren. Man behöver utforma en *kodningssmall* som identifierar vilka typer av svar som hör till respektive fråga och deras koder (det vill säga siffror). Det kan också behövas ett *kodningsschema* för att få överblick över de regler och kriterier som kommer till användning då man hänför ett svar till ett visst tema. De siffror som fördelats till svaren kan sedan användas då man med datorns hjälp bearbetar informationen.

Charles & Kerr (1988) intervjuade 200 engelska kvinnor angående deras matvanor i hemmet. Deras intervjuer var av ett semi-strukturerat slag (se temaruta 5.3) varför frågorna var öppna. Charles & Kerr utgick ifrån en kvalitativ forskningsstrategi, men flera av frågorna passade enligt forskarna bra för en kvantifiering av respondenternas svar. Även om deras redogörelse för resultaten i huvudsak utgör citat från de utskrivna intervjuerna (vilket är det vanliga sättet att presentera kvalitativa resultat på), liknade dock vissa av deras resultat dem man brukar stöta på i kvantitativt inriktad forskning. De säger (a.a., s. 7):

Det material vi har är ... både av kvalitativ art genom att vi hade många öppna frågor som gav kvinnorna möjlighet att tala fritt och av kvantitativ art genom att samplet var tillräckligt stort för att generera statistiska data.

Ett av deras resultat återfinns i en korrelationsstabell (se kapitel 11) som beskriver förhållandet mellan den manliga partnerns samhällsklass och hans delaktighet i eller ansvar för matlagningen i hemmet. Den sistnämnda variabeln kodades i form av fem kategorier för graden av ansvar: (a) kvinnan sköter allt, (b) kvinnan sköter merparten av måltiderna och mannen tar någon gång ansvar för maten, (c) kvinnan har huvudansvaret men får ofta hjälp av mannen och/eller barnen, (d) en jämn arbetsfördelning mellan mannen och kvinnan och (e) övrigt. Män i socialgrupp ett och två var oftare delaktiga i hemarbetet än män från andra socialgrupper.

En annan tabell visar relationen mellan samhällsklass och det antal gånger man förtär alkohol i hemmet. Den senare variabeln inrymde följande kategorier: (a) på julen och andra större helger, (b) större helger (inklusive jul) och då man hade främmande, (c) även vid andra tillfällen men inte särskilt ofta, (d) en gång i veckan eller oftare, (e) dricker aldrig hemma och (f) övrigt. Dessa kategorier genererades efter datainsamlingen och handlade i grunden om att urskilja troliga kategorier och sedan systematiskt koda respondenternas svar för att avgöra hur svaren skulle uppfattas i termer av ansvar för matlagningen eller hur ofta man drack alkohol i hemmet.

som använder sig av semi-strukturerade eller ostrukturerade intervjuer ständigt ställs inför.

Slutna frågor

För- och nackdelarna med slutna frågor är i flera avseenden desamma som i diskussionen om öppna frågor.

Fördelar

Slutna frågor rymmer följande fördelar för en forskare:

- Det är lätt att bearbeta svaren. En respondent som fyller i en enkät eller en intervjuare som gör en strukturerad intervju behöver bara ringa in eller bocka för det eller de svarsalternativ som passar in. Motsvarande kod kan därefter anges på ett närmast meka-

7.2 Kodning av en mycket öppen fråga

Foddy (1993) beskriver resultaten från en mindre studie där han till ett litet urval studenter ställde frågan om vilket yrke deras pappa har/hade och sedan ställde tre följd- eller uppföljningsfrågor: vilket slags företag det handlade om, hur stort det var och om pappan var anställd eller ägde företaget helt eller delvis. När det gällde svaren på storleken skilde sig svaren åt, och inrymde svar som "stort", "litet", "mycket stort", "250 hektar", "familjeföretag", "multinationellt bolag", "300 anställda" och "Philips". Problemet är uppenbart – man kan helt enkelt inte jämföra svaren med varandra och därför inte heller aggregera (det vill säga kategorisera) dem.

Problemet har egentligen bara delvis att göra med svårigheterna att koda en öppen fråga. Det handlar också om en bristande konkretion (frågan är inte tillräckligt specifik). Om Foddy i stället hade frågat "Hur många anställda finns/fanns det i den organisation där din pappa arbetar/arbetade?" skulle han ha fått svar som varit betydligt lättare att jämföra med varandra. Om studenterna verkligen kunde svara på den frågan är förstås en annan sak. Studien visar dock vilka problem som kan uppstå då man ställer öppna frågor, framför allt då det som i detta fall saknas riktlinjer för hur respondenterna ska tolka hur "stort" företaget/organisationen var.

niskt sätt, eftersom motsvarande kodsiffror oftast står i marginalen i enkäten eller frågeschemat. Se temaruta 7.3 för ett exempel, som utgår ifrån det som beskrivs i temaruta 6.2B, s. 152.

- Slutna frågor ökar jämförbarheten i svaren. Om man ska göra kodningen i efterhand, finns det alltid ett problem som rör i vilken mån respondenternas svar (som tilldelas en viss kod) verkligen kan jämföras med varandra. Det är som jag nämnde tidigare (se

temaruta 5.2, s. 124) svårt att på ett reliabelt sätt hänföra koder till människors svar på frågor som inte kodats i förväg. Man måste kontrollera att de som kodar svaren gör detta på ett likartat sätt och att de inte ändrar kriterierna för kodning under arbetets gång. Med slutna frågor slipper man detta problem.

- Slutna frågor kan klargöra innebörden av en viss fråga för respondenterna. Ibland kan respondenterna vara osäkra på vad en fråga egentligen betyder eller vad den syftar till, och en beskrivning av olika svarsalternativ kan hjälpa dem att klargöra det hela.
- Slutna frågor är lätta att ställa och lätta att besvara för intervjuare respektive respondent. Just för att intervjuare och respondent inte behöver skriva särskilt mycket utan bara behöver markera vilket svarsalternativ som stämmer in på dem, gör slutna frågor att det går betydligt fortare att genomföra intervjun eller besvara enkäten.
- Vid strukturerade intervjuer gör slutna frågor att risken för variation minskar, då intervjuarna registrerar svaren. Som jag nämnde i kapitel 5 kan en felkälla

7.3 Bearbetning av en sluten fråga

Hur tycker Du att statsministern har skött sig sedan han tillträdde? (Bocka för det alternativ som stämmer bäst överens med Din uppfattning)

		27	
Mycket bra	—		5
Bra	✓		4
Varken bra eller dåligt	—		3
Dåligt	—		2
Mycket dåligt	—		1

uppstå och en bristande validitet bli följden, om intervjuarna inte skriver ner exakt det som respondenterna svarar. Slutna frågor minskar risken för

detta, även om man fortfarande har ett problem som rör att intervjuarna måste *tolka* det som sägs för att kunna hänföra ett svar till en viss kategori.

7.4 En jämförelse mellan resultaten från en öppen respektive slutna fråga

Schuman & Presser (1981) gjorde ett experiment för att avgöra i vilken utsträckning svaren på slutna frågor kan förbättras genom att man börjar med att först ställa frågorna på ett öppet sätt och utifrån respondenterna på dem sedan utforma olika svarsalternativ. Forskarna ställde både öppna och slutna frågor om vad olika individer ville ha ut av sitt arbete. De fann betydande skillnader mellan de två grupperna av svar (40 procent av de "öppna" kategorierna täcktes inte av de "slutna" kategorierna). De gjorde sedan om de slutna kategorierna för att de även skulle innefatta sva-

ren på de öppna frågorna. Därefter ställde de den öppna och den reviderade slutna frågan till två stora stickprov bestående av amerikaner. Den fråga de ställde och de svar de fick såg ut på följande sätt.

Slutna fråga: Nästa fråga handlar om arbetet. Människor vill ha ut olika saker av ett arbete. Vilken av de fem följande faktorerna passar in på det du vill ha ut av ditt arbete?

Öppen fråga: Nästa fråga handlar om arbetet. Människor vill ha ut olika saker av ett arbete. Vad vill du helst ha ut av ditt arbete?

Slutna form		Öppen form	
Svar	%	Svar	%
En bra lön	13,2	Lön	16,7
Att jag känner att jag presterar något positivt	31,0	Att prestera	14,5
Inte för mycket kontroll. Jag vill i ganska hög grad kunna fatta mina egna beslut	11,7	Kontroll i arbetet	4,6
Roliga arbetsuppgifter och trevliga medarbetare	19,8	Roligt arbete	14,5
Tryggt arbete utan risk för att sägas upp	20,3	Trygghet	7,6
	96 % av urvalet		57,9 % av urvalet
		Karriärmöjligheter	1,0
		Korta arbetstider, mycket fritid	1,6
		Arbetsbetingelser	3,1
		Förmåner	2,3
		Tillfredsställelse med arbetsuppgifterna	15,6
Övrigt	4,0	Övrigt	18,3

Med den reviderade slutna frågan kunde Schuman & Presser få en betydligt högre andel av överensstämmelse mellan svaren på de öppna respektive de slutna frågorna. De menar att frågan i version två var överlägsen version ett (och dessutom bättre än den öppna frågan). Det är emellertid oroväckande att det bara var 58 procent av respondenternas svar på den öppna frå-

gan som kunde täckas av de kategorier som ingick i den slutna frågan. Svarsfördelningen skiljer sig också åt: det är till exempel dubbelt så många respondenter som på den slutna frågan svarar i termer av prestation. Experimentet visar ändå på önskvärdheten att generera de slutna svarsalternativen utifrån en öppen fråga.

Nackdelar

Det finns emellertid också vissa nackdelar förknippade med slutna frågor:

- Det finns ofta ett stort mått av spontanitet i respondenternas svar, och det är möjligt att de förmedlar intressanta svar som inte täcks av de fasta svarsalternativ som utformats i förväg. En lösning på detta problem är att man (vid en pilotstudie) använder en öppen fråga för att generera svarskategorierna (se temaruta 7.4). Det kan också vara bra att ha med ett alternativ som rubriceras "Övrigt" eller "Annat" och lämna utrymme för respondenterna att ange vad de menar med det.
- Det kan vara svårt att få de olika svarsalternativ som presenteras att vara ömsesidigt uteslutande. De fasta svarsalternativ som respondenterna ska välja mellan får inte överlappa varandra. Om så är fallet vet respondenterna inte vilka alternativ de ska välja och kan då mer eller mindre på måfå välja ett av dem eller bocka av fler alternativ. Om detta sker, och man bara vill ha ett svar, måste man utesluta respondentens svar, eftersom man inte vet vilket som är det svar respondenten egentligen avsåg. Ett av de vanligaste "fel" som görs i detta sammanhang kan illustreras av följande åldersfördelning. Var kommer en 40 år gammal respondent att sätta sitt kryss eller sin markering?

18–30
30–40
40–50
50–60
60 eller äldre
- Det kan vara svårt att få uttömmande svarsalternativ. Alla tänkbara svar bör täckas av de olika alternativen, även om detta krav är svårt att uppfylla i praktiken, eftersom man då kan få en orimligt lång lista över

alternativ. Rubriken "Övrigt" eller "Annat" kan återigen vara en funktionell lösning på denna svårighet.

- Respondenterna kan skilja sig åt när det gäller hur de tolkar de svarsalternativ som presenteras. Det finns alltid risk för att ett ord eller ett begrepp uppfattas på olika sätt av respondenterna. Om så blir fallet, hamnar validiteten i farozonen. Förekomsten av fasta svarsalternativ kan förvärra det hela, eftersom även svarsalternativen kan tolkas på olika sätt av respondenterna.
- Slutna frågor kan irritera respondenterna om de inte tycker att det finns något alternativ som passar in på dem.
- Vid intervjuer kan ett stort antal slutna frågor skapa en viss distans eller bristande engagemang från respondenternas sida, eftersom intervjun får en operativ prägel. Men med tanke på att man inte är riktigt säker på önskvärdenheten av en tillitsfull relation vid strukturerade intervjuer, behöver detta inte vara något större problem.

Olika typer av frågor

Det är bra att vara medveten om att man vid strukturerade intervjuer eller enkäter kommer att använda sig av många olika slags frågor. Vi kan klassificera dessa frågetyper på olika sätt, men här är ett vanligt sätt att skilja mellan dem:

- *Personliga faktafrågor*, som går ut på att respondenten ska ge personlig information om faktorer som ålder, yrke, civilstånd, inkomst och så vidare. Sådana frågor inrymmer också beteendefaktorer. Faktafrågor kan bygga på respondenternas minnesbilder, som då man frågar om hur ofta de brukar gå i kyrkan, gå på bio eller äta på restaurang.

är olämpligt och man bör ha skilda skalor för attityder och åsikter. Blandar man ihop dem kommer frågorna egentligen inte att mäta samma sak, vilket gör att validiteten hamnar i riskzonen.

Regler för formulering av frågor

Under årens lopp har det formulerats många regler (inklusive tumregler) för hur man ska bära sig åt då man utformar och ställer frågor till andra människor. Men det är ändå lätt att göra misstag på detta område. Det finns förutom de övriga råd som beskrivs i detta avsnitt tre enkla tumregler som jag ska beröra.

Generella tumregler

Ha alltid undersökningens syfte och frågeställning i åtanke

De frågor man ska ställa i sin enkät eller strukturerade intervju ska alltid vara inriktade på att ge ett svar på den grundläggande frågeställningen eller problemformuleringen i undersökningen. Denna första tumregel rymmer minst två följsatser. För det första ska man se till att bara ställa frågor som har med problemformuleringen att göra. Man ska med andra ord säkerställa att enkätfrågor ger information som täcker undersökningens syfte och problemformulering. Det är inte att rekommendera att man på ett långt framskridet stadium av undersökningen upptäcker att man glömt ett antal viktiga frågor. För det andra betyder denna första tumregel att det inte är någon idé att ställa frågor som inte rör problemformuleringen. Det är inte heller just mot respondenterna att uppta deras tid med frågor som är av föga värde.

Vad är man ute efter?

Tumregel nummer två säger att man ska precisera vad man är ute efter. Vi kan som exempel ta följande till synes oskyldiga fråga:

Har ni bil?

Vilken typ av information är man ute efter då man ställer en sådan fråga? Handlar det om vem som äger bilen? Om så är fallet, är frågan dåligt formulerad eftersom ordet "har" är mångtydigt. Frågan kan också tolkas på flera sätt: (a) om man personligen äger en bil, (b) om man har en bil i familjen, (c) om man har tillgång till tjänstebil och (d) om man kan låna en bil om så skulle behövas. Ett jakande svar på frågan kan således betyda flera olika saker. Om man är ute efter att få reda på om respondenten äger en bil, ska man ställa den frågan på ett mer direkt och specifikt sätt. Inte heller följande fråga verkar vara svår att besvara:

Hur många barn har ni?

Men om man vill ha information om levnadsstandarden i ett hushåll är det viktigt att få reda på hur många barn som bor hemma (och om man eventuellt betalar underhåll) eller om barnen är vuxna och flyttat hemifrån.

Hur skulle man själv besvara en viss fråga?

Den tredje tumregeln innebär att man ska tänka sig att man själv är respondent och ska besvara frågorna. Om man gör så, kan man upptäcka att frågan "Har ni bil?" faktiskt är mångtydig och därmed oanvändbar. Det kan tänkas komma en uppföljningsfråga efter den:

Har ni kört bil den här veckan?

Frågan verkar återigen oskyldig och enkel, men om man sätter sig i respondentens plats blir det uppenbart att frågan är vag, framför allt när det gäller vilken tidsrymd som omfattas av "den här veckan". Om man gör sin

intervju på onsdagen, är det då bara veckans tre första dagar som ska räknas eller ska man tänka sig sju dagar bakåt i tiden? Formuleringen beror med all sannolikhet på att den som vill ställa frågan inte har klart för sig vad frågan handlar om.

Om man tar hänsyn till dessa tumregler och till de följande råden för att ställa bra frågor, kan man undvika de värsta fallgroparna och misstagen.

Specifika regler för frågornas utformning

Undvik mångtydiga eller oklara termer

Undvik ord som "ofta" och "regelbundet" som mått på hur vanligt något är eller hur ofta det förekommer. Dessa termer är mångtydiga, och respondenterna har sannolikt skilda referensramar då de använder dem. Ibland går det inte att undvika termerna, men det finns ett alternativ som helst ska väljas och som gör att man faktiskt kan få ett mått på vanligheten. Ta följande fråga som exempel:

Hur ofta brukar Du gå på bio? (Bocka för det alternativ som stämmer bäst för Din del.)

- Mycket ofta _____
 Ganska ofta _____
 Inte särskilt ofta _____
 Aldrig _____

Den rymmer ett problem som rör att alla alternativ utom "aldrig" är mångtydiga. Man bör hellre ställa frågor om konkret frekvens, till exempel på följande sätt:

Hur ofta brukar Du gå på bio? (Bocka för det alternativ som stämmer bäst för Din del.)

- Flera gånger i veckan _____
 Två eller tre gånger i månaden _____
 Några gånger om året _____
 En gång varje år _____
 Mindre än en gång om året _____

Man kan också be respondenterna att ange hur många gånger de gått på bio under de senaste fyra veckorna.

Ord som "familj" är också mångtydiga, eftersom människor har olika uppfattningar vilka som hör till familjen. Om man frågar "Har du familj?" kan respondenterna dessutom lägga olika innebörd i ordet "har".

Det är även viktigt att vanliga ord som "middag" och "bok" kan betyda olika saker för de människor man frågar ut. För vissa personer är middag detsamma som en bit mat (kanske en hamburgare) mitt på dagen, medan det för andra innebär ett "riktigt" mål mat sent på eftermiddagen eller på kvällen. Några individer menar att bok, katalog och tidskrift är samma sak, medan andra menar att ordet enbart står för inbundna böcker. I sådana situationer är det nödvändigt att definiera vad man avser med dessa termer.

Undvik långa frågor

Man brukar vanligtvis mena att långa frågor inte fungerar bra. I en strukturerad intervju kan den som ställer frågorna tappa tråden och vid en enkät kan respondenten frestas hoppa över sådana frågor eller bara skumma igenom dem och därmed inte ägna dem tillräcklig uppmärksamhet. Sudman & Bradburn (1982) menar emellertid att detta råd passar bättre för attitydfrågor än för frågor som rör beteendet. Långa frågor kan vara positiva då man frågar om beteende – de kan underlätta erinring av exempelvis en viss situation genom att det

tar en viss tid att ställa frågan. I stort sett är det dock bäst att följa rådet att hålla frågorna korta.

Undvik dubbla frågor ("flera frågor i en")

Dubbla frågor är sådana där man frågar om två saker. Problemet med flerfaldiga frågor är att respondenten blir osäker om vad svaret ska handla om. Här är ett exempel:

Hur nöjd är du med lönen och förhållandena på ditt arbete?

Problemet är uppenbart, nämligen att respondenten kan vara nöjd med lönen men inte med arbetsförhållandena eller tvärtom. Respondenten blir då osäker på hur han eller hon ska svara, och dessutom kommer varje form av svar knappast att spegla tillfredsställelsen med *både* lönen *och* arbetsförhållandena. Samma svårighet är aktuell vid följande fråga:

Hur ofta hjälper du till med städningen och matlagningen hemma?

Den som utfrågas (till exempel mannen) kan sköta större delen av matlagningen men inte göra något alls åt städningen, och därför kommer varje tolkning av ett svar som rör grad av arbetsinsats i hemmet att vara tveksam, förutom det faktum att det skapar osäkerhet hos respondenten om vad frågan egentligen handlar om.

Samma regel gäller för frågor med fasta svarsalternativ. I temaruta 7.4 var ett av Schuman & Pressers (1981) svar följande:

Roliga arbetsuppgifter och trevliga medarbetare.

Även om det finns en viss överensstämmelse mellan de två påståenden som ingår i svaret – roligt arbete och trevliga arbetskamrater – kan vi inte räkna med någon *nödvändig* korrespondens mellan dem. Ett roligt arbete kan vara viktigt för en viss person, men frågan om hur trevliga kollegerna är kan vara tämligen irrelevant. I

temaruta 7.5, s. 169, finns ytterligare ett exempel på en dubbel fråga.

Undvik mycket generella frågor

Det är lätt att ställa mycket allmänna frågor då man egentligen vill ha en reaktion på en specifik frågeställning. Problemet med mycket generella frågor är att de är oklara, när det gäller vilken referensram som är aktuell. Följande fråga verkar oskyldig och enkel, men den är inte specifik.

Hur pass tillfredsställd är du med ditt arbete?

Handlar frågan om lönen, arbetsvillkoren, arbetsuppgifterna, arbetstiderna, något annat eller allt detta? Om det finns risk för den typen av olikartade tolkningar, kommer respondenterna också att skilja sig åt i sina svar – en felkälla således. Mitt favoritexempel har jag hämtat från Karl Marx *Enquête Ouvrière*, en enkät som skickades ut till 25 000 franska socialister (det finns ingen notering om att någon enkät kom tillbaka). Den hundra och sista frågan lyder på följande sätt (Bottomore & Rubel, 1963, s. 218):

Beskriv de generella, fysiska, intellektuella och moraliska villkoren för de män och kvinnor som arbetar inom din bransch.

Se upp för ledande frågor

Ledande eller "laddade" frågor är sådana som har en tendens att föra in respondenten i en viss riktning i sitt svar. Frågor som "Håller du med om uppfattningen att ...?" hamnar i denna kategori. Problemet med sådana frågor är ju att man så att säga bäddar för ett visst svar från respondenten, även om han eller hon alltid kan vägra förse forskaren med det underförstådda svaret. Det är emellertid det faktum att respondenten kan uppleva en påtryckning för att svara på ett visst sätt som är det negativa. Ta följande fråga som exempel: